

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛУЦЬКОЇ БРАТСЬКОЇ ШКОЛИ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

Наталія Ратнюк

студентка 4-го курсу Національного
Університету «Острозька академія»,
maria1204@ukr.net

У статті аналізується культурно-просвітницька та видавнича діяльність Луцької братської школи на території Волині в першій половині XVII ст., розкриваються особливості організації навчального процесу, характеризується змістове наповнення курсу навчання, методика викладання предметів.

Ключові слова: Волинь, братських рух, Луцьке братство, братська школа, устав братської школи.

Кінець XVI — перша половина XVII ст. займають особливе місце в історії розвитку української культури та освіти. Важливу роль, без сумніву, відіграли братства — громадські організації міст України, які в не досить сприятливих умовах в цей період об'єднувалися для захисту національно-культурних інтересів. Одним із важливих напрямків культурно-освітньої діяльності братств було створення і функціонування широкої мережі шкіл та налагодження видавничої справи¹.

На Волині найвідомішим було Луцьке Хрестовоздвиженське братство, яке на поч. XVII ст. стає головним осередком українського православного релігійного, культурно-освітнього та національного життя². 1 вересня 1619 р. на братському зібранні у Луцькому замку складено офіційний акт, яким воно проголошувалося³. Після смерті В.-К. Острозького стан православної церкви значно погіршується, тому найбільш ревностні громадяни вирішили заснувати братство⁴. Таким чином, сильні позиції православної шляхти відстрочили появу братства до 20-х рр. XVII ст.⁵

В 1619 р. братство отримало королівський привілей, за яким міщанам дозволялося створити «школу для побожних наук людей молодих потреб-

---

¹ Петрук Л.П. Освітньо-виховна діяльність братських шкіл України XVI–XVIII ст. / Л.П. Петрук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки РДГУ. — Випуск 3 (46), 2012. — С. 19.

² Рожко В.Є. Духовні Православні освітні заклади Волині X–XX ст. / В. Рожко. — Луцьк, 2002. — С. 55.

³ Там само. — С. 57.

⁴ Луцкое Крестовоздвиженское Православное Братство // Волинські Епархіальні Ведомости. — Часть неоффиц. — 1903. — № 28. — С. 106.

⁵ Там само.

ною»⁶. У 1620 р. для навчального закладу був збудований мурований будинок⁷. В 1619–1620 рр. було споруджено хрестовоздвиженський храм, який згодом перейшов в руки базиліан⁸. Ігумен братства опікувався не лише справами ченців та членів братства, але й справами школи⁹.

Першим ктитором Луцького братства був ігумен Чернчицького Свято-Преображенського монастиря Герасим Микулич¹⁰, а основоположниками його були місцева українська шляхта, духовенство і частково міщанство. Ще лише у Київському братстві керівна роль належала переважно не міщанам, а православним ченцям і шляхтичам¹¹. Що стосується Волині, то цей регіон мав економіку аграрного типу, українське міщанство у цих краях було надзвичайно слабким, тому умови для зародження тут братського руху на взірець Львова були дуже несприятливими. Саме з цієї причини Луцьке братство із самого початку було організацією, створеною за ініціативою шляхти, яка посіла в ньому привілейоване становище. Про це виразно йдеться у листі членів Луцького православного братства шляхетського походження від 1 вересня 1619 року, в якому вони уповноважують луцьких міщан опікуватися братськими установами. При цьому себе автори листа іменували «старшими» братчиками, міщан — «молодшими»¹².

Зокрема, серед імен фундаторів братства є згадки про міщанина Ісакія Борисковича, шляхтичів Михайла Гулевича, Лаврентія Древинського, Хому Гуляницького, Андрія Пузину¹³. З перших членів братства найбільш відомі: Лаврентій Древинський, Михайло Гулевич-Воютинський, Федір Святополк кн. Четвертинський, Юрій Пузина, о. Іван Гораїнович Черчецький, ієромонах Ісаакій Борискович, о. Іван Федорович, ієромонах Паїсій Мостицький та ін. В школі навчався поет і політичний діяч Данило Братковський¹⁴, який був автором збірки сатиричних епіграм «Світ, оглянутий по частинах», що вийшла в Кракові в 1697 р.¹⁵,

⁶ Дзюба Е. Просвещение на Украине: вторая пол. XVI — первая пол. XVII в. / Е. Дзюба. — К., 1987. — С. 34.

⁷ Кострицький Хв. Братства на Волині / Хв. Кострицький // Літопис Волині. — 1978. — № 12. — С. 33.

⁸ Оть Луцкаго Православного Крестовоздвиженского Братства // Волинські Єпархіальні відомості. — 1894. — №7. — С. 109.

⁹ Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях ее важнейших деятелей / Н.И. Костомаров. — М., 1982. — Т. 2. — С. 154.

¹⁰ Рожко В.Є. Братські школи — осередки духовної освіти Історичної Волині / В.Є. Рожко // Рожко В. Є. Духовні православні освітні заклади Волині Х-XX ст. — Луцьк: Медіа, 2002. — С. 55.

¹¹ Ісаєвич. Я.Д. Джерела з історії української культури доби феодалізму / Я.Д. Ісаєвич. — К., 1972. — С. 17.

¹² Луцьке Хрестовоздвиженське братство: історія та відродження / Автор і упорядник А.І. Бондарчук. — Луцьк: ВМА «Терен», 2013. — С. 127.

¹³ Кострицький Хв. Братства на Волині / Хв. Кострицький // Літопис Волині. — 1978. — № 12. — С. 29.

¹⁴ Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник — від найдавніших часів до 1914 р.) / О. Цинкаловський. — Вінніпег-Канада. — 1986. — Т. 2. — С. 45.

¹⁵ Бірюліна О.А. Луцьке Хресто-воздвиженське братство 17 ст. — культурно-освітній осередок Волині / Бірюліна О.А. // Остріг на порозі 900-річчя: матеріали I-III науково-краєзнавчих конференцій (1990–1992 рр.). — Остріг, 1992. — С. 24.

а також Йов Кондзелевич, який був в 1710 і 1713 рр. ігуменом братського монастиря¹⁶.

В 1620 р. єрусалимський патріарх Феофан дав братству грамоту про право ставропігії, що звільняло цю організацію з-під єпископської юрисдикції. Широкими правами братства були незадоволені не лише уніатські чи католицькі єпископи, але й православні. В 1626 р. архієпископ Полоцький Мелетій (Смотрицький) поскаржився на діяльність братства Патріарху Константинопольському, внаслідок чого Кирило Лукаріс грамотою від 9 грудня того ж року скасував ставропігії всіх братств в Київській митрополії, крім Львівського і Віленського¹⁷.

Статут школи був взірцем для інших братських шкіл на Україні¹⁸. У рукописному збірнику Луцької школи вписано датовані 1624 р. два документи, що регламентували характер і структуру цієї школи: «Права школи греко-слов'янської Луцької артикули» і «Порядок шкільний», який є копією львівського Порядку (статуту) з невеликим змінами¹⁹. Це були дві частини єдиного шкільного статуту²⁰. Луцька школа на доповнення до «Порядку» розробила ще й «Артикули прав», тобто «Статті законів» (правил для учнів)²¹.

Устав містив досить цікаві відомості про організаційне життя школи. Вступник на протязі трьох днів мав вивчити правила порядку в школі, визначити «науки», які будуть йому доступні згідно його віку, можливостей та бажань²². При вступі сплачували 4 гроша, а бідні діти навчалися на кошти братства. Ніхто не мав права укладати будь-яку угоду без відома вчителя, про справи в школі теж не можна було «виносити за порог шкільний», заборонялися іновірні та еретичні книги²³. Уставом обмежувалися тілесні покарання: учитель міг покарати учня «за непослушание», але «не тирански», а «учительски»²⁴. На школу покладалися обов'язки визначати спроможності дітей, їх схильності до вивчення тих чи інших предметів²⁵.

Школу очолював ректор, який вибирався із представників братського монастиря загальними зборами братства²⁶. Кожен член братства мав право відвідувати школу з метою ознайомлення з її роботою²⁷. Устав детально визначав

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само. — С. 25.

¹⁸ Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви / К. Харлампович. — Казань, 1898. — С. 491.

¹⁹ Константинов Н. История педагогики / Н. Константинов, Е.Н. Медынский, М.Ф. Шабалева. — М., 1982. — С. 62.

²⁰ Рожко В.Є. Духовні Православні освітні заклади ... — С. 62.

²¹ Ісаєвич. Я.Д. Джерела з історії української культури доби феодалізму / Я.Д. Ісаєвич. — К., 1972. — С. 108.

²² Соловьев С. История России с древнейших времен / С. Соловьев. — М., 1986. — Т. 8. — С. 242.

²³ Там само. — С. 243.

²⁴ Дзюба Е. Просвещение на Украине... — С. 36.

²⁵ Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях ее важнейших деятелей / Н.И. Костомаров. — М., 1982. — Т. 2. — С. 208.

²⁶ Там само. — С. 182.

²⁷ Там само.

риси, якими мав володіти кожен викладач: «благочестив, рассудителен, смиренномудр, кроток, не пьяница, не блудлив, не лихоимец, не гневлив, не завистлив, не смехотворец, не способник ересей; к детям он должен относиться строго, но с любовью; наряду с нравственным воспитанием он должен также заботиться о здоровье учащихся, проводит физическое воспитание детей с использованием игр, состязаний и пр.»²⁸. Відомими вчителями Луцької школи були ченці братського монастиря — Єлисей Ільковський (Ілповецький) (керівник школи в 1627 р., відомий як композитор)²⁹, Павло Босинський (вчитель в 1634 р.), ігумен Августин Славинський (викладач риторики, філософії і математики в середині XVII ст.), можливо, також Зосим Согникевич, художник Йов Кондзелевич, а відомими меценатами школи були Лаврентій Древинський, Гальшка Гулевичівна Лозка, Юрій Пузина, а також «даскал братський луцький» міщанин Павло Білецький, можливо і Зосим Согникевич (пізніше викладач Київської колегії)³⁰.

Аналізуючи статути провідних братських шкіл, а також літературу з досліджуваної проблематики, можна виокремити найважливіші спільні освітньо-виховні тенденції, які були характерні для діяльності цих шкіл, а саме: 1) навчання велося рідною мовою; 2) у змісті навчання присутні як світські так і духовні науки; 3) у змісті навчання переважали гуманітарні науки; 4) в усіх школах впроваджувалась класно-урочна система навчання; 5) використовувалися різноманітні методи навчання, а саме: лекції, бесіди, диспути, взаємне (парне) навчання, самостійні роботи з підручниками, списування на таблиці, складання віршів, промов, написання диктантів та інше; 6) основою морального виховання вважалися християнські догми³¹. Надзвичайно поширеними серед учнів братських шкіл були віршування, інсценування, декламації, драматичні вистави, які сполучались з народними діями (іграми, хороводами, ритуалами, побутовими обрядами), спочатку суто релігійного характеру, а потім — напівсвітського³².

Діяльність братських шкіл — перший досвід організації роботи школи на основі класно-урочної системи. Учні поділялися на три розряди: в першому вчилися читати, в другому читали і вивчали напам'ять різні предмети, в третьому розряді пояснювали вивчене і обговорювали³³. Про фронтально-групову роботу з учнями свідчать і статутні статті Луцької школи: «каждый, сидя на своем месте, должен слушать, уразумевать и замечать все, что будет читано,

²⁸ Там само. — С. 184.

²⁹ Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник — від найдавніших часів до 1914 р.) / О. Цинкаловський. — Вінніпег-Канада. — 1986. — Т. 2. — С. 42.

³⁰ Бірюліна О.А. Луцьке Хресто-воздвиженське братство 17 ст. ... — С. 23.

³¹ Отъ Луцкаго Православнаго Крестовоздвиженскаго Братства // Волинські Єпархіальні відомості. — 1894. — №7. — С. 20.

³² Проскурня. О.І. Педагогічний досвід братських шкіл / О.І. Проскурня // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т; [голов. ред. : Сущенко Т. І.]. — Запоріжжя : КПУ, Вип. № 15 (68). — 2011. — С. 36.

³³ Соловьев С. История России с древнейших времен... — С. 184.

сказываемо, диктуемо учителем, стараясь всеми силами, чтобы все слышанное мог выразить, подобно учителю»³⁴.

Згідно статуту в братській школі вивчали мови — «розные диалекты», а також «вызволённые науки», тобто був курс «семи свободных наук», а школа йменувалася «греко-латино-слов'янська»³⁵ або «елліно-словенська»³⁶. Та все ж чільне місце в братській школі серед інших дисциплін належало слов'янській мові, якою велося викладання. На другому місці стояло вивчення грецької мови³⁷. Заборонялося розмовляти «простою мовою»³⁸. Цей прийом був поширений в єзуїтських колегіумах під час навчання дітей латинської мови³⁹. Після вивчення цих мов поряд з латинською, яка була необхідною для проживання в Речі Посполитій⁴⁰, учні вивчали риторику та діалектику. У школі користувалися слов'янськими, українськими та польськими книжками⁴¹.

Серед гуманітарних предметів головне місце відводилось вивченню граматики, яка вважалась «основанием первым и подошвой всех хитростей». В братських школах, у відповідності з мовами що вивчаються, викладались граматики грецької, слов'янської, латинської і польської мов. Цим пояснюється і той факт, що до нас дійшла значна кількість підручників із граматики, укладених діячами братських шкіл: Арсенієм Елассонським, Лаврентієм Зизанієм, Мелетієм Смолицьким і ін.⁴²

Велика увага приділялася вивченню музики. В бібліотеці братства знаходилися ермологіони, «партесы старые осмогласные», «партесы пятогогласные, шестигласные»⁴³. Співи вважали одним із основних предметів навчання. При надходженні учнів у школу в першу чергу зверталася увага на голос і слух⁴⁴. Заняття із співів проводилися, як правило, в суботу. З учнів був організований церковний хор. Учень, що числився в хорі, діставав певну плату, харчі та одяг (темно-зелений кунтуш, жовтий жупан, чоботи з підковами і шапку). Статут Луцького братства, наприклад, передбачав, що його керівники зобов'язані піклуватися однаково, як про вчителів, так і про учнів, здібних до співу⁴⁵.

Дехто із дослідників, аналізуючи статут школи, вважає, що братчики хотіли бачити рівень викладання у школі на рівні колегії. Однак навчальний заклад

³⁴ Петрук Л.П. Освітньо-виховна діяльність братських шкіл України... — С. 19.

³⁵ Дзюба Е. Просвещение на Украине... — С. 34.

³⁶ Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях... — С. 207.

³⁷ Герасименко О.А. Освітні заклади на Волині 16–18 століть / О.А. Герасименко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: 36. наук. праць. Наук. зап. РДГУ / Гол. ред. І.М.Хом'як. — Рівне, — 2005. — Вип. 33. — С. 126–127.

³⁸ Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях... — С. 206.

³⁹ Проскурня. О.І. Педагогічний досвід братських шкіл... — С. 36.

⁴⁰ Тітов Хв. Стара вища освіта в Київській Україні XVI-поч. XIX ст. / Хв. Тітов. — К., 1924. — С. 32.

⁴¹ Ісаєвич Я.Д. Братства та їхні школи. Шкільництво уніатів [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult237.htm>. — (19. 08. 2013).

⁴² Петрук Л.П. Освітньо-виховна діяльність братських шкіл України... — С. 23.

⁴³ Дзюба Е. Просвещение на Украине... — С. 35.

⁴⁴ Петрук Л.П. Освітньо-виховна діяльність братських шкіл України... — С. 21.

⁴⁵ Там само. — С. 22.

тривалий час навіть не мав осібної фундації. Кошти на її утримання не були чітко визначені, та й поступати вони мали з різних джерел — членських внесків братчиків, прибутків від братських маєтків та внесків учнів. Лише в 1632 р. Лаврентій Древинський зробив фундацію на Луцьке братство, але і після згаданої фундації щорічна платня учителю братської школи була відносно низькою — 100 злотих. Для порівняння: заснована уніатським митрополитом Іпатієм Потієм школа при кафедральному соборі у Володимирі (яка не вважається колегією) мала фундацію в розмірі 2,5 тис. злотих капіталу, яка давала 250 злотих щорічного чиншу. З цієї щорічної суми 200 злотих йшли на утримання бакалавра, 50 злотих — на інші потреби школи. Втім, навіть ця досить низька плата вчителю братської школи в Луцьку могла взагалі не виплачуватися. Так, з 1639 по 1643 роки у братській школі викладав о. Павло Гроновський, але гроші за роботу він так і не отримав. Зрозуміло, чому незабаром він покинув своє місце роботи, перейшов до уніатів та отримав посаду викладача у володимирській школі. Саме через цей випадок він розпочав судовий процес з Луцьким православним братством за повернення йому незаплачених 400 злотих⁴⁶.

Про високий рівень викладання у Луцькій братській школі свідчить те, що учні її та вчителі складали вірші тодішньою українською мовою, а це, в свою чергу, підкреслює видавничу діяльність братства⁴⁷.

В 1626–1627 рр. розпочала діяльність друкарня братства, яку привели до порядку два мандрівні друкарі: Павло Домжив-Люткович Телиця та ієродиякон Сильвестр. В 1628 р. вони надрукували брошуру, присвячену пам'яті Івана Василевича — пресвітера, що був на службі у братстві⁴⁸, в якій були подані «Лямент», написаний православним ієродияконом Давидом Андрієвичем, «Трен» убогих студентів братської школи, автором якого був Григорій Соминович, «Елегію» («Еднако так на войне...») Івана Карповича та літературну епітафію померлому. Потім вони видали збірник жалуваних віршів українською мовою «Епикидіон албо верше жалобния на погребение...», присвячений пам'яті міщанки Василиси Луківни⁴⁹. Автором був Степан Полумеркович, очевидно, також пов'язаний з Луцьким братством⁵⁰.

В 1629 р. в друкарні Чернчинського монастиря під Луцьком, куди перейшли Люткович та Сильвестр, був надрукований твір «Діалог». Після смерті Лютковича, в 1635 р. Сильвестр назавжди відписав друкарню Луцькому братству. Чимало зробили для розвитку друкарської видавничої справи на Волині луцькі старші середньопомісні шляхтичі Лаврентій Древинський та православний єпископ Луцький і Острозький Афанасій (Олександр) Пузина. В присвяті в книзі Кирила Транквіліона Ставровецького «Зерцало Богословії» (Почаїв, 1618) є

⁴⁶ Луцьке Хрестовоздвиженське братство: історія та відродження / Автор і упорядник А.І. Бондарчук. — Луцьк: ВМА «Терен», 2013. — С. 131–132.

⁴⁷ Рожко В.Є. Братські школи... — С. 54–56.

⁴⁸ Бірюліна О.А. Луцьке Хресто-воздвиженське братство 17 ст... — С. 23.

⁴⁹ Кострицький Хв. Братства на Волині / Хв. Кострицький // Літопис Волині. — 1978. — № 12. — С. 32.

⁵⁰ Бірюліна О.А. Луцьке Хресто-воздвиженське братство 17 ст... — С. 24.

свідчення про те, що згадані особи були авторами і видавцями самостійних творів.

Через напади єзуїтів друкарня припинила діяльність. Однак в 1640 р. її діяльність було відновлено і видано книгу «Апостоли і Євангелія через всі неділі і праздники»⁵¹. Незважаючи на наявність необхідних матеріальних ресурсів, братство мало скористалося зі своїх видавничих потужностей. Справа обмежилася лише цим виданням. Можливо, випуск цієї книги не приніс братству очікуваного прибутку, внаслідок чого його члени не визнали за доцільне надалі вкладати кошти у розвиток власного видавництва⁵².

Існувала при братстві і бібліотека. Однією з найвідоміших книг було «Євангеліє віленське, тестамент віленський, книжка друкована братська віленська»⁵³.

Варто наголосити й на тому, що в братській школі за зразком католицьких шкіл існувало так зване «братство младенческое», до складу якого входили всі учні братської школи. Його завданням було моральне виховання юнацтва, організація дозвілля. Це братство Св. Юрія виникло в Луцьку при Чеснохресному братстві в 1632 р. за благословенням Київського митрополита Ісайї Косинського⁵⁴. Благословив молодече братство і Константинопольський патріарх. Такі братства засновані були при всіх братствах старших Волині. У грамоті Єрусалимського патріарха Феофана до Київського братства зокрема сказано: «Оцим посланням, нашим благословляємо і наказуємо, щоб ті, хто впишеться до цього молодечого братства, твердо стояли у вірі і мали устрій згідно з порядком братства старшого»⁵⁵. Митрополит Петро Могила заповідав братчикам: «в усіх цнотах християнських тривати, вести життя чисте і без пороку, щиро заховувати братолюбіє, чим прославити Господа. Дух гордості, пихи, ненависті і помсти нехай не має до вас найменшого доступу, нехай же перебуває посеред вас дух покори і послуху Христових, особливо ж належної поваги до старших і батьків ваших»⁵⁶. Молодечі братства разом зі старшими опікувалися хворими, каліками, вбогими, братськими бібліотеками, займалися місійною діяльністю⁵⁷.

Чітка організація простежувалась уже з прийому учня до навчального закладу. Батько (чи опікун), приводячи сина до школи, мав ознайомитись також з порядком навчання. Йому та одному чи двом свідкам, яких він приводив із собою показували й зачитували правила школи, від нього також брали зобов'язання, що його дитина буде підкорятися цим правилам. У Луцькій братській школі навіть передбачалось, що до укладання договору дитина повинна

---

⁵¹ Там само. — С. 24.

⁵² Луцьке Хрестовоздвиженське братство: історія та відродження... — С. 131.

⁵³ Культурні взаємини між українськими та білоруськими містами кінця XVI — початку XVII ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. Вип.11, 1989. — С. 46.

⁵⁴ Рожко В.Є. Братські школи... — С. 59.

⁵⁵ Колесник М. Українські православні братства [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://kyivbratstvo.org.ua/old/about/ukr_bratstva.php#1. — Назва екрану. — (22. 08. 2013).

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Власовський І. Юнацькі церковні братства в старовину / І. Власовський // Церква і нарід. — Крем'янець, 1937. — Ч. 22. — С. 632.

була два чи три дні ходити до школи, щоб ознайомитися з її порядками й дати можливість учителеві з'ясувати її поведінку, старанність та уважність. При укладанні угоди з батьками визначалась і програма навчання дитини згідно з її віком. Розмір платні за науку залежав від віку дитини, від обсягів навчальних предметів, від матеріального становища батьків. Діти бідних братчиків навчались у школах безкоштовно, частина найбідніших перебувала на повному утриманні братства, одержували житло та забезпечувались харчуванням у братських монастирях⁵⁸.

Братські школи зазнавали утисків і переслідувань католицької церкви. В 1627 р. студенти єзуїтського колегіуму розгромили Луцьку братську школу, прагнучи захопити кращого співця Іванка, який «коштом, старанием и працею братства Луцкого цвичоный будучи»⁵⁹, а також інших співців. Подібні напади повторювалися і пізніше⁶⁰. Особливо рік 1634 р. позначився кривавою подією. 24 травня учні місцевої єзуїтської колегії напали на монастир братства, побили й покалічили палками і камінням ченців, вчителів, учнів, що вчилися в братській школі; не пожаліли й калік, що жили в притулку, в церкві вони знищили дорогі килими, а з церковної каси забрали 150 зол.⁶¹ Данило Братковський привселюдно на майдані Ринок у Луцьку, неподалік Братської церкви, був скараний лютою смертю⁶².

В 1709 р. луцький владика Діонісій Жабокрицький прийняв унію, а луцька кафедра після певної боротьби в 1711 р. переходить до уніатів. Саме братство близько 1730 р. після прийняття останніми братчиками унії припинило своє існування⁶³.

Отже, школа Луцького братства стала істотним чинником пошквалення освітнього руху в Україні, мала багатогранний вплив на розвиток культури. Аналіз організації навчального процесу, форм, методів і змісту навчання в братській школі свідчить про те, що навчальна робота була значно змістовніша, ширша і об'ємніша, ніж звичайно прийнято було вважати. Порівнюючи зміст навчальної програми єзуїтського колегіуму в Луцьку, який визначався єдиним статутом, і зміст навчальної програми братської школи, яка була подібною до програми єзуїтського колегіуму, варто зазначити те, що в братській школі враховувались побажання фундаторів, педагогічні й наукові зацікавлення викладацького складу, потреби середовища та вибір батьків. Навчання проводилося близькими учням так званою «простою» і слов'янською мовами, що було

⁵⁸ *Проскурня О.І.* Педагогічний досвід братських шкіл... — С. 36.

⁵⁹ *Дзюба Е.* Просвещение на Украине... — С. 39.

⁶⁰ *Ісаєвич Я.* Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я. Ісаєвич. — К., 1966. — С. 9.

⁶¹ *Старевич С.* Братські школи — осередки духовної освіти на Волині / С. Старевич // Духовна освіта на Волині XI–XX ст. — Луцьк, 2010. — С. 42.

⁶² Діяльність Луцького Хрестовоздвиженського братства — яскрава сторінка в історії древнього Лучеська і Волині [Електронний ресурс] — Режим доступу http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/6910-diyalnist-luckogo-xrestovozdvizhenskogo-bratstva-yaskrava-storinka-v-istoriyi-drevnogo-lucheska-i-volini.html (14. 06 .2013).

⁶³ *Старевич С.* Братські школи... — С. 43.

досить важливим. Про високий рівень викладання у Луцькій братській школі свідчить і те, що учні її та вчителі склали вірші тодішньою українською мовою, а це, в свою чергу, підкреслює видавничу діяльність братства.

Діяльність Луцької братської школи — яскрава сторінка в історії розвитку освіти й педагогічної думки в Україні. Аналіз її статуту свідчить про гуманізм і народність педагогічних ідей, що лежали в основі її роботи, розвиток традиційних положень вітчизняної педагогіки, зв'язок школи із життям народу. Провідними ідеями братської школи, як свідчить її статут, були демократичні основи діяльності школи; високі вимоги до моральності вчителя (зокрема, гуманне ставлення до всіх дітей, особистий приклад тощо); чітка організація навчального процесу; елементи класно-урочної системи; наявність методів виховного впливу, участь у народних обрядах, діяльність «младенческих братств» як основи самоврядування тощо.

Наталія Ратнюк

*студентка 4-го курсу Национального
Университета «Острожская академия»,
maria1204@ukr.net*

В статье анализируется культурно-просветительная деятельность Луцкого братства на территории Волыни у первой половине XVII вв., раскрываются особенности организации учебного процесса в братской школе, характеризуется содержательное наполнение курса обучения, методика его преподавания.

Ключевые слова: Волынь, братское движение, Луцкое братство, братская школы, устав братской школы.

Natalia Ratniuk

*the student of 4th year of
National University «Ostrog Academy»,
maria1204@ukr.net*

The article analyzes the scientific and educational activities of fraternities and educational schools of fraternities of Lutsk in the territory of Volyn in the beginning. XVII centuries, explains peculiarities of the educational process, describes the contents of educational course, methods of teaching.

Keywords: Volyn, fraternal movement, fraternity of Lutsk, brotherhood school, charter of schools fraternal.